

VYTIS VALATKA

Mykolo Romerio universitetas

KINIKŲ ETINIS MAIŠTAS: VIDINĖ LAISVĖ, BEGĖDYSTĖ, IDEALIOS VISUOMENĖS MODELIS IR ASKEŽĖ

The Ethical Uprising of Cynicism: Internal Freedom, Impudence,
Model of Ideal Society and Asceticism

SUMMARY

This article analyzes the so-called ethical uprising – one of the fundamental principles of ethics of the ancient Greek cynics. Two manifestations of cynical ethical uprising – internal freedom and so called cynical impudence – are investigated. The author also focuses on the model of the ideal society proposed by above mentioned uprising. The article comes to conclusion that the internal freedom of cynicism involves both negative and positive levels. The author of the article also states that so called cynical impudence – breach of generally accepted norms and prohibitions conflicting with human nature – cannot be identified with an absence of elementary sense of shame. Finally, it is affirmed that cynicism regarded asceticism – the practice of temperance for body and soul – as the only means to actualize the cynical model of ideal society.

SANTRAUKA

Šis straipsnis analizuoja dvi fundamentalias kinikų etinio maišto apraiškas: vidinę laisvę ir vadinamąją begėdybę. Taip pat susitelkiama ties minėto maišto pasiūlytu idealios visuomenės modeliu. Prieinama išvados, kad kinikų vidinė laisvė turėjo du matmenis: negatyvųjį ir pozityvųjį. Taip pat konstatuojama, kad vadinamoji kinikų begėdybė – tradicinės antikinės moralės normų bei draudimų, kinikų įsitikinimu, prieštaravusių žmogiškajai prigimčiai, laužymas – negali būti tapatinama su elementaraus gėdos jausmo neturėjimu. Galiausiai teigiama, kad esmine priemone idealios visuomenės modeliui realizuoti kinikai laikė askežę – saikingumo pratybas sielai ir kūnui, kurios turi tęstis visą žmogaus gyvenimą.

RAKTAŽODŽIAI: kinikai, etinis maištas, vidinė laisvė, kinikų begėdybė, idealios visuomenės modelis, askežė.

KEYWORDS: cynics, ethical uprising, internal freedom, cynical impudence, model of ideal society, asceticism.

IVADAS

Šiuo tekstu baigiamas straipsnių ciklas apie kinikų filosofinės mokyklos etiką. Pirmajame ciklo straipsnyje nagrinėtas pirmasis pamatinis kinikų etikos principas – etinis intelektualizmas¹. Antrasis² ir trečiasis ciklo straipsniai analizavo kitą ne mažiau svarbų šios etikos principą – maištą prieš antikinės Graikijos tradicinę moralę. Čia nustatyti teoriniai kinikų etinio maišto pagrindai, pateikta bendroji jo panorama bei išsamiai išnagrinėta pirmoji fundamentali jo apraška – skurdo apologija. Šiame straips-

nyje analizuojamos kitos dvi svarbios kinikų etinio maišto apraiškos: vidinė laisvė ir vadinamoji begėdystė. Taipogi pristatomas minėto maišto iškeltas idealios visuomenės, kurioje vyrauja prigimtinis saikingumas, modelis. Galiausiai straipsnyje aptariama fizinė ir dvasinė askezė, kinikų laikyta vienintele priemone minėtajam modeliui įgyvendinti. Autoriaus įsitikinimu, šią kiniškosios askezės funkciją atskleisti gana svarbu, kadangi net ir kinizmo tyrinėtojai ją arba apeina, arba apskritai nepastebi.

VIDINĖ LAISVĖ: POZITYVUSIS IR NEGATYVUSIS ASPEKTAI

Viena esminių kinikų etinio maišto apraiškų buvo vidinė laisvė. Joje pirmiausiai išvelgiame negatyvųjų matmenį. Savąja esme tai buvo laisvė nuo turto, šlovės, kilmingumo, valdžios, lojalumo polio įstatymams, papročiams, tradicinei politeistinei religijai etc. Tokia negatyvi vidinė laisvė kinikų etinio maišto kontekste buvo savaimė suprantamas dalykas. Juk šis maištas buvo nukreiptas prieš aukščiau paminėtas tradicinės antikinės moralės vertybes, kurios, kinikų įsitikinimu, griaua pagrindinį žmogiškosios prigimties principą – saikingumą – ir vienais ar kitais būdais įtvirtina ydingąjį bei pražūtingąjį malonumų perteklių.³ Tad pasak kinikų, būtina atsiriboti nuo šių pražūtingųjų pseudovertybių ir pasirinkti tikrųjų vertybių statusą turinčias jų priešybes – skurdą, nežinomybę, žemą socialinę padėtį, gyvenimą pagal dorybės ir prigimties įstatymą etc. Mat tik šios tikrosios – prigimtinės vertybės tegalinčios

atvesti žmogų į saikingą ir laimingą gyvenimą. Kitaip sakant, laisvė nuo tradicinės moralės pseudovertybių laikyta būtina žmogiškosios laimės sąlyga.

Kita vertus, kinikų negatyviosios laisvės objektas buvo ir mirties baimė – vidinė laisvė suprasta ir kaip laisvė nuo mirties baimės. Kinikų įsitikinimu, mirties baimė esanti nerimo, nevilties, neveiklumo šaltinis, užkertantis visus kelius į žmogiškąją laimę – sielos ramybę bei gerą nusiteikimą. Tuo tarpu iš tikrųjų mirties nereikia bijoti. Juk mirtis – tai neatšaukiama, nepakeičiama ir neišvengiama žmogiškosios prigimties realybė. Tiesiog ateina laikas, kai žmogaus kūno organai nebeatlieka savųjų funkcijų. Tada siela, nebegalėdama naudotis tais organais kaip įrankiais, paprasčiausiai atsisiskiria nuo kūno. Štai pasak kiniko Teleto, „mes paliekame savo mirtingąjį kūną, kai gamta, davusi jį mums naudoti, atima iš jo regą, klausą, rankas, kojas“⁴. Taigi mirtis yra neišvengiamas, žmogaus

prigimtį atitinkantis dalykas. Taip ją ir būtina suprasti. Šis teisingas supratimas panaikina mirties baimę, o jai išnykus žmogus gali visas jėgas skirti dorybingo ir laimingo gyvenimo siekimui.

Mirties bijoti neverta ir dėl kitos priežasties – jos prisilietimo mes taip ir nepajuntame. Štai Diogenas, paklaustas, ar mirtis yra blogis, kuo ramiausiai atsakė: „Koks gi tai blogis, jei jos buvimo neįjuntame?“⁵ Svarbu pastebėti, kad šie Diogeno žodžiai suartina kinikus su Epikūru, taipogi teigusiu, jog mirties nederą bijoti, nes kol mes esame, jos dar nėra, o kai ji ateina, mūsų jau nebėra.

Štai toks tas negatyvusis kinikų vidinės laisvės aspektas. Tačiau ši laisvė turėjo ir pozityvųjį sandą. Tai vadina moji paresija (*παρησία*), arba žodžio laisvė. Kinikai ją laikė viena svarbiausių vertybių. Antai Diogenas, paklaustas, koks dalykas žmonėse pats gražiausias, atsakė: „Žodžio laisvė.“⁶ Kinikai šią laisvę praktikavo visur ir visada. Ištvirkėlius jie atvirai vadindavo ištvirkėliais, šykštuolius – šykštuoliais, vagis – vagimis, o tironus – tironais, nepaisydami tų žmonių kilmės, turtinės ir socialinės padėties. Jie drąsiai, kaip lygūs su lygiais kalbėjo su žyniais ir valdovais, neretai užsitraukdami pastarųjų rūstybę. Štai Romos imperatorius Neronas ištrėmė jį viešai pašiepusį kiniką Izidorių, o imperatorius Titas represavo kinikus Diogeną ir Herą, atvirai suabejojusius jo santuokos teisėtumu.

Kinikai nebijojo viešai kritikuoti ir vieno pačių brangiausių antikinio graiko sielai dalykų – Olimpo dievų ir jų orakulų. Puikus tokios kritikos pavyzdys – iki mūsų dienų neišlikusi romėnų kiniko Enomajaus Gadariečio knyga *Ap-*

gavikų demaskavimas, arba Prieš orakulus. Šioje knygoje ypač daug pašaipios ironijos kliuvo vienam mylimiausių Olimpo dievų – pranašystėmis garsėjusiam Apolonui. Enomajaus tvirtinimu, šis dievas neturi nė menkiausio supratimo apie ateitį, todėl per Delfų orakulą perduoda suktas ir daugiaprasmes pranašystes, tinkančias bet kuriam ateities įvykių posūkiui. Kaip argumentą Enomajus pasitelkia vadinamąjį Krezo atvejį. Lidijos karalius Krezas kartą kreipėsis į Delfų orakulą ir pasiteiravęs, ar verta jam pulti Persijos karalystę. Apolonas per orakulą atsakęs: „Perėjęs Halio upę, Krezas sugriaus didžią karalystę.“ Krezas pagalvojęs, kad kalba eina apie Persiją, ir tuoj pat surengęs karo žygį. Persikėlęs per Halį, jis susikovė su persų kariuomene. Po šio mūšio ištis griuvo didžiulė karalystė, tačiau tai buvo ne Persija, o Lidija.

Akivaizdu, kad gudri ir daugiaprasmė Apolono pranašystė tiko bet kuriai mūšio pabaigai, tad mūšį pralaimėjęs Krezas negalėjo pateikti Delfų orakului nė menkiausio priekaišto. Visgi, kaip pastebi Enomajus, šia pranašyste Apolonas pasiuntęs Krezą pražūtį ir atėmęs iš jo karalystę. Tiesa, ironizuoja Enomajus, Olimpo dievas tai padaręs „ne tyčiomis, o tik dėl ateities nežinojimo“⁷.

Taigi Enomajaus tvirtinimu, Apolonas, kaip ir kiti Olimpo dievai, nežino ateities. Tokia šio kiniko pozicija vedė prie labai pavojingų klausimų. Jei Olimpo dievai nežino ateities, tai kokie jie tada dievai? O gal jie tėra Homero, Hesiodo ir kitų poetų pramanas? Todėl per visą kinizmo egzistavimo laikotarpį šios filosofijos atstovai ne kartą buvo kaltinami begėdiška bedievyyste. Visgi

šie kaltinimai nebuvo teisingi. Tą puikiai paliudija keletas Antisteno tezių. Vienoje jų tvirtinama, kad „pagal žmonių nuomones egzistuoja daugybė dievų, o pagal daiktų tvarką – vienas“⁸. Kitoje tezėje teigiama, jog „Antistenas apie visos esinijos dievą skelbia: jo negalima pažinti pagal atvaizdą, jo negalima pamatyti akimis, ir jis į nieką

nepanašus.“⁹ Šie Antisteno teiginiai parodo, kad kinikams ateizmas nebuvo būdingas. Būdami maištininkai *par excellence*, jie tiesiog atmetė tradicinę antikinę politeistinę religiją su į žmones panašiais Olimpo dievais ir pasirinko monoteistinę religijos modelį, teigusį unikalų, ne tik į žmones, bet ir nieką nepanašų dievą.

KINIKŲ BEGĖDYSTĖ: REALI AR TARIAMOJI?

Kita svarbi kinikų etinio maišto apraiška – vadinamoji kinikų begėdystė. Daugelio filosofijos istorikų ji buvo nepelnytai hiperbolizuota. Jų akyse kinikai iškildavo kaip radikalūs cinikai, neturintys elementaraus gėdos jausmo – viešai demonstruojantys lytinius aktus¹⁰, savo malonumui spjaudantys kitiems žmonėms į veidus¹¹ etc. Tačiau toks radikalus nuosprendis kinikams yra akivaizdus lazdos perlenkimas. Be abejo, negalima paneigti fakto, kad savo elgesiu kinikai laužė daugelį antikinėje graikų civilizacijoje ir moralėje įsitvirtinusių normų ir draudimų. Priešingu atveju negalėtume kalbėti apie garsųjį kinikų maištą prieš antikinę moralę ir civilizaciją. Kita vertus, šis visuotinai priimtų normų ir draudimų laužymas nebuvo totalus. Atmesta tik tai, kas, kinikų įsitikinimu, yra nenatūralu, t.y. prieštarauja žmogaus prigimčiai (*φύσις*). Mat pasak kinikų, dorybė ir žmogiškoji laimė neįmanomos nepaklūstant prigimties balsui. Tad akivaizdu, kad ir oficialių, visuotinai priimtų, tačiau kartu nenatūralių normų ir draudimų laužymas tegali būti vien pageidautinas dalykas. Toks elgesys veda į dorybę bei laimę, tad savaime suprantama, jog nėra jokios prasmės jo gėdytis.

Todėl garsusis kinikas Diogenas Sinopietis, atėniečių sugėdintas už tai, kad valgė agoroje piliečių susirinkimo metu, kuo ramiausiai atrėžė: „Bet juk agoroje aš kaip tik ir išalkau.“¹² Žmogui natūralu valgyti išalkus – nieko gėdingo čia nėra ir negali būti. Paimkime kitą tariamos kiniškosios begėdystės pavyzdį. Štai kinizmo filosofijos pradininką Antisteną Atėnų viešojoje nuomonė smerkė už dažną bendravimą su vadinamosiomis visuomenės padugnėmis: prostitutėmis, sąvadautojais, vagimis, plėšikais etc. Kinikas į tokius priekaištus lakoniškai atsakydavęs: „Gydytojai taip pat bendrauja su ligoniais, tačiau neužsikrečia.“¹³ Taip Antistenas išreiškė natūralų kiniko išminčiaus – sielų gydytojo siekį ir poreikį atversti dorybingam gyvenimui kuo daugiau ydingų žmonių. Tokį kilnų siekį vargu ar galėtume laikyti gėdingu. Taigi kinikai tradicinio padorumo naudai neatsisakydavo jokių poreikių, norų, siekių bei poelgių, kurių, jų įsitikinimu, reikalauja pati žmogiškoji prigimtis. Tad ir kiniškosios „begėdystės“ esmę turbūt tiksliausiai išreikštų lotyniška sentencija: „Prigimtį atitinančių dalykų nereikia gėdytis, nes

kiekviena prigimtis, tiek kiek ji yra prigimtis, yra gera.“¹⁴

Taigi, pasak kinikų, natūralių dalykų nedera gėdytis. Ar išvis yra dalykų, kurių derėtų gėdytis? Gal kinikai apskritai neturėjo jokio gėdos jausmo? Juk gėdos neturėjimą griežtai smerkė tradicinė antikinės civilizacijos moralė, prieš kurią ir buvo nukreiptas kinikų maišto smailgalys. Štai minėtos moralės apologetas Aristotelis teigė, jog „gėdos neturėjimas, tai yra nesigėdijimas daryti blogus darbus, yra blogas dalykas.“¹⁵ Tad ar šią visuotinai smerkiamą begėdystę pateisino ir įteisino kinikų maištas?

Atsakymas į šį klausimą akivaizdžiai nuvils ieškančius sensacijų antikinėje filosofijoje – kiniškosios „begėdystės“ maksima „natūralių dalykų nereikia gėdytis!“ jokiū būdu nenaikino kiniko sąmonėje elementaraus gėdos jausmo. Kinikų įsitikinimu, kai kurių dalykų gėdytis netgi privalu. Tai nena-

tūralūs dalykai – didžioji dalis tradicinės moralės normų ir vertybių (šlovė, turtas, valdžia, kilmingumas, lojalumas įstatymams ir tradicinei religijai etc.), prieš kurias ir buvo nukreiptas kinikų etinis maištas, ir apskritai viskas, kas prieštarauja žmogaus prigimčiai. Tokią kinikų poziciją puikiai paliudija graikų filosofas ir istorikas Plutarčas. Pasak jo, kartą Antistenas stebėjęs vieną nevykusią komediją. Jau prasidėjęs spektakliui jis išvydęs, jo manymu, prigimčiai prieštaraujantį veiksma, palydėtą tokių aktorius žodžių: „Kokia tai gėda, jei niekas gėda nelaiko?“ Užsirūtinęs Antistenas tuojau pat atkiręs: „Ar nori, ar nenori, bet gėda pasiliks gėda.“¹⁶ Šie kinizmo tėvo žodžiai dar kartą patvirtina, jog kinikų „begėdystė“ neturėjo nieko bendro su gėdos jausmo paneigimu. Tad ir dažnas siekimas priklijuoti kinikams cinikų etiketę neatitinka realybės.

ŽVILGSNIS ANAPUS MAIŠTO: IDEALI IKICIVILIZACINĖ VISUOMENĖ IR JOS ŽLUGIMAS

Taigi pasak kinikų, būtina gėdytis prigimčiai prieštaraujančių dalykų. Tokiais nenatūraliais dalykais laikyta dauguma antikinės graikų civilizacijos ir jos moralės normų ir vertybių. Tvirtinta, kad visa tai griaua esminę žmogiškosios prigimties dorybę – saikingumą ir neišvengiamai veda į pražūtingąjį malonumą perteklių, kurio žmogui niekada nepakanka.¹⁷

Čia iškyla vienas labai svarbus klausimas: jei antikinė civilizacija ir jos pagrindas – tradicinė moralė – griaua gyvenimą pagal prigimtį (*βίος κατά φύσιν*), tai kur to saikingojo prigimtinio

gyvenimo derėtų ieškoti? Kitaip sakant, kurgi kiniškasis maištas turėtų mus kreipti? Kinikų atsakymas čia labai paprastas ir aiškus – gyvenimą pagal prigimtį pirmiausia atrasime ikicivilizaciniame – prigimtiniam žmonijos būvyje. Taigi neatradę prigimtinio saikingumo tuometinėje graikų visuomenėje, kinikai jį pirmiausia projektavo į tolimą praeitį. Kiniškuoju „aukso amžiumi“ tapo įsivaizduojamas ikicivilizacinis žmonijos laikotarpis.

Šis „aukso amžius“ buvo suprantamas labai hesiodišškai – kaip visuotinės laimės, taikos ir ramybės būvis. Saikin-

giems to amžiaus žmonėms visiškai pakakdavę to, ką jiems teikusi dosni ir derlinga žemė. Tuomet viešpatavusi ir visuotinė žmonių lygybė. Štai pasak kinikams prijautusio graikų satyriko ir skeptiko Lukiano iš Samosatės, tada nebuvo nei vergų, nei šeimininkų.¹⁸ Deja, ši palaimingąjį būvį pakeitusi civilizacija, kuri, paneigusi prigimtinio saikingumo maksimumą, stipriai ir ilgam laikui suluošino žmogiškąją prigimtį. Pasak Diogeno, visos civilizuoatų žmonių gudrybės, išradimai ir mašinos neatnešė jų gyvenimui jokios naudos, nes tie žmonės savąjį protą panaudojo ne vyriškumo, teisingumo, saikingumo ar kitų dorybių puoselėjimui, o vien malonumų siekimui.¹⁹ Taigi civilizacija aukščiausiu gėriu paskelbė malonumų perteklių. Aukštą statusą joje įgijo ir priemonės tam pertekliui pasiekti: turtas, šlovė, valdžia, kilmingumas etc. Malonumų pertekliui tapus laimės analogu, tarp žmonių prasidėjo kova dėl jo ir jo pasiekimo priemonių. Šios nenatūralios, visiškai nereikalingos, pirmųjų žmonių net neįsivaizduotos kovos pasekmėmis tapo karai; turtinė bei teisinė nelygybė – nevienodas malonumų bei jų šaltinių pasiskirstymas visuomenėje ir jį atitinkantis nevienodas socialinės galios kiekis – ir, galiausiai, vergovė – pati didžiausia civilizacijos yda.

Kada gi įvyko tas nelemtas perėjimas iš prigimtinio būvio į civilizacinį? Didysis XVIII a. maištininkas prieš civilizaciją – prancūzų švietėjas Jeanas-Jacques'as Rousseau – šį perėjimą tapatino su privatinės nuosavybės atsiradimu. Jo teigimu, dėl civilizacijos bei ją lydinių pasekmių – karų, nusikaltimų, žmogžudysčių, teisinės ir turtinės nelygybės etc. – yra

kaltas pats pirmasis žemės savininkas. Kitaip sakant, žmogus, pažymėjęs tam tikrą žemės plotą ir pareiškęs: „Tai – mano žemė!“ Tam tikra kaltės dalis čia, be abejo, tenka ir lengvatikiams kaimynams, neprieštaravusiems tokiam įžūliam pirmojo savininko išsišokimui. Tarp jų neatsirado nė vieno, kuris būtų ištraukęs pirmojo savininko sklypą žymėjusius kuolus ir išpėjęs kitus: „jūs pražūsite, jei užmiršite, kad vaisiai priklauso visiems, o pati žemė – niekam!“²⁰

Taigi Rousseau įsitikinimu, perėjimą iš prigimtinio žmonijos būvio į civilizaciją nulėmęs privatinės nuosavybės atsiradimas. Tuo tarpu kinikai šį lūžio tašką perkėlė į dar tolimesnius laikus. Pasak jų, civilizaciją apibūdinantis malonumų pertekliaus siekimas atsiradęs dar iki privatinės nuosavybės susiformavimo. Maža to, minėtasis civilizacinio lūžio taškas kinikų interpretacijoje netgi apgaubiamas mito skraiste – civilizacijos kūrėju ir prigimtinio būvio griovėju čia paskelbtas titanas Prometėjas! Būtent ši mitinį herojų kinikai laikė visų žmonijos nelaimių pradininku ir kaltininku.

Tokia kinikų pozicija iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti mažų mažiausiai keista. Juk kur jau kur, o antikinėje Graikijoje Prometėjas buvo turbūt labiausiai garbinamas mitinis herojus. Visgi žinant kinikų orientaciją į saikingumo dorybę, minėtoji jų pozicija tampa visiškai logiška. Juk, pasak mito, Prometėjas padovanojęs žmonėms ugnį. Tiesa, tipiško antikinio graiko akyse toks poelgis tapatus žygdarbiui – ugnis iš karto palengvinusi sunkų žmonijos gyvenimą. Tačiau kinikų požiūriu, tai nėra joks žygdarbis. Priešingai, ugnies dovanojimas žmonėms – tai ne kas kita

kaip pats sunkiausias nusikaltimas, už kurį Prometėjas buvo teisingai nubaus-
tas. Štai Diogeno teigimu, „teisinga, kad
Prometėjas, kaip sako mitas, buvo pri-
kaltas prie uolos, o peslys draskė jo

kepenis.“²¹ Mat Prometėjo dovanotoji
ugnis buvusi „pirmas žingsnis į išlepi-
mą ir prabangą“²². Kitaip sakant, tai
buvo pirmas žmonijos žingsnis į malo-
numų perteklių įtvirtinusią civilizaciją.

SUGRĮŽIMO Į „AUKSO AMŽIŲ“ GALIMYBĖ: ASKETIŠKIEJI BARBARAI, ĮSIVAIZDUOJAMOS SALOS IR SAIKINGIEJI GYVŪNAI

Taigi kinikų etikoje būtent Prometė-
jas tapo ašine figūra, žymėjusia nelem-
tąjį perėjimą iš prigimtinio būvio į civi-
lizaciją. O ar įmanomas priešingas ju-
desys? Ar įmanomas sugrįžimas į pri-
gimtinių būvį? Prancūzų švietėjas J.-J.
Rousseau taip pat daug dėmesio skyrė
šiam klausimui, svarstydamas žmonijos
grįžimo atgal į gamtą perspektyvą. Jo
atsakymas buvo pesimistinis ir neigia-
mas – teigta, kad civilizacija jau per
toli nužengusi, kad galėtume ją pasuk-
ti atgal. Tegalimas tik jos negatyviųjų
pusių progresavimo stabdymas, pvz.,
turtinės nelygybės stabdymas atitinka-
mais mokesčiais ir pan. Tuo tarpu kini-
kai apie grįžimą į ikicivilizacinius laikus
mąstė radikalai priešingai. Jų įsitikini-
mu, ne tik galima, bet ir tiesiog būtina
sugrįžti į prigimtinių būvį, jo paprastumą
ir saikingumą, nes, kaip nuolatos kar-
tojo Antistenas, „saikingumas yra žmo-
gaus gyvenimo tikslas.“²³ Juk pasak
kinikų, vien tik saikingas gyvenimas,
apsiribojantis minimaliais prigimtiniais
poreikiais, kuriuos visur ir visada leng-
va patenkinti, tegali užtikrinti laimę –
sielos ramybę bei gerą nusiteikimą. Tuo
tarpu civilizacijos įtvirtintas malonumų
perteklius gimdo tik nepasitenkinimą,
nerimą ir baimę. To pertekliaus nuolat
geidžiama, bet niekad nepakanka;
nuolat bijoma, kad niekada nebus pa-

siektas trokštamas malonumų kiekis ar
dėl nelemtos likimo užgaidos bus pra-
rasti ir jau turimi malonumai...

Tad kinikų įsitikinimu, grįžimas į
prigimtinių žmonijos būvį įmanomas.
„Aukso amžius“ dar nėra galutinai pra-
rastas. Juolab, kad kai kuriuose pasaulio
kraštuose šis amžius vis dar tebegyvu-
ja. Tokiems prigimtinio saikingumo are-
alams pirmiausiai priskiriamos kai ku-
rios barbarų gentys – persai, skitai etc.
Šie barbarai dar nepraradę pirmapr-
džio santykio su gamta ir prigimtimi.
Jų asketiškas gyvenimas, grūdinantis
tiek kūną, tiek sielą, kinikų nuolat iške-
liamas pavyzdžiu graikams ir daugeliui
barbarų, kurie jau yra „išlepe“²⁴ ir „su-
gadinti ydų“²⁵.

Tokio saikingo, asketiško gyvenimo
įsikūnijimais pripažinti persų karalius
Kiras ir skitų išminčius Anacharsis. Pir-
masis, pasak Antisteno, paklaustas, koks
mokslas yra pats būtiniausias, atsakęs:
„Tas, kuris moko atprasti nuo ydos.“²⁶
Antistenas taipogi prilygino Kirą anti-
kianiam herojui Herakliui – dorybingumo,
saikingumo, ištvėringumo, tvirtumo,
darbštumo įsikūnijimui.²⁷ Nuo Kiro šio-
mis dorybėmis neatsilikęs ir Anacharsis.
Štai nežinomas kinikų autorius į Ana-
charsio lūpas įdėjo tokius žodžius: „ma-
no drabužis – skitiškas plonas apsiaus-
tas, avalynė – mano paties kojų padai,

guolis – visa žemė, mano geriausias maistas – pienas, sūris, mėsa.²⁸ Šį maistą skitams teikiančios gausios galvijų bandos. Jos, kaip ir visa skitų žemė, yra bendra visų skitų nuosavybė, todėl čia nevyksta karai dėl turto.²⁹ Nepuola skitų ir jokie išoriniai priešai, bijodami jų susiklausymo, ištvermės ir tvirtumo.³⁰

Taigi kinikai prigimtinio saikingumo ieškojo tam tikrose barbarų gentyse. Bet šios gentys toli gražu nebuvo vieninteliai arealai, į kuriuos projektuotas minėto saikingumo vyravimas. Tokiomis pačiomis prigimtinio saikingumo karalystėmis skelbtos ir antikiniam pasauliui dar nežinomos, jo dar neatrastos vietos. Pa-

Yra sala *Elgetos krepšys* vidury vyno spalvos ydos jūros.
Nuostabi ir derlinga toji sala. Valdų aplinkui neturi.
Apsirijęs kvailys ir veltėdis, kaip ir paleistuvis netikęs,
Riebaus užpakalio ištroškęs, į salą šią neįleistas.
Figos, česnakai ir kmynai toje saloje gausiai dera.
Piliečiai čia nekariauja ir nesipyksta dėl dingsčių niekingų,
Pinigų ir šlovės neieško, ginklu į juos skindami kelią.³²

Taigi šioje saloje gyvena tik tie žmonės, kurie praktikuoja saikingumo dorybę. Jie sugeba pasitenkinti paprastu maistu ir gėrimu, minimaliu kitų natūralių malonumų kiekiu. Visiems saloms gyventojams laikantis saikingumo maksimalios, civilizacijos įtvirtintam malonumų pertekliui čia nebelieka vietos. Nebelieka vietos ir karams dėl šio malonumų pertekliaus bei priemonių jam pasiekti: turto, šlovės etc.³³

Tad kinikai idealią ikicivilizacinę visuomenę projektavo į tam tikras barbarų gentis ir įsivaizduojamas tolimas salas. Kita vertus, ryškių prigimtinio saikingumo pavyzdžių jie atrasdavo ir žymiai artimesniame – gyvūnų – pasaulyje. Netgi galima teigti, kad kinikai tą pasaulį

prastai tai būdavo pačių kinikų vaizduotės sukurtos salos – tam tikri Tomo Moro Utopijos salos provaizdžiai. Apie vieną tokią įsivaizduojamą salą rašė Diogeno mokinys Kratetas savo poemoje *Elgetos krepšys* (*Περα*). Taip pat vadinosi ir šioje poemoje aprašoma sala. Elgetos krepšys kinikų filosofijoje ir gyvenimo būde vaidino labai svarbų vaidmenį. Tai buvo viena kiniko insignijų – vienas kiniškojo skurdo, saikingumo, maksimalaus poreikių apribojimo simbolių.³¹ Tad jau pats salos pavadinimas rodo, kad joje viešpatauja prigimtinis saikingumas. Tą patvirtina ir vienintelis išlikęs poemos fragmentas:

laikė tam tikru saikingos visuomenės etalonu (sic!). Mat pasak kinikų, gyvūnai visur ir visada yra saikingi ir ištvermingi. Štai Diogeno tvirtinimu, „gyvūnai geria vandenį ir maitinasi augalais; dauguma jų per visus metus vaikšto nuogi (t.y. nepaaukę kailiu – *aut. past.*), jie neužeina į jokių namus, jiems nereikia ugnies..., visi jie vienodai stiprūs ir sveiki, ir jiems nereikia nei gydytojų, nei vaistų.“³⁴ Diogenui pritaria nežinomas kinikų autorius: „drambliams nebūdingas godumas, liūtai nekaupia brangenybių, jaučiai nekepa pyragų ar meduolių ir nesirėdo Mileto audiniais..., jie, skirtingai nei žmonės, nepaverčia panašių į save tarnais.“³⁵ Tad, kinikų įsitikinimu, būtent iš gyvūnų žmonės turėtų mokytis tobulo saikingumo.

ASKEZĖ KAIP PRIEMONĖ „AUKSO AMŽIUI“ SUGRAŽINTI

Taigi kinikai idealios visuomenės įgyvendinimą atrado kai kuriose barbarų gentyse, įsivaizduojamose salose ir netgi gyvūnų pasaulyje. Į tokią visuomenę jie troško sugražinti ir išlepusią bei ydų sugadintą antikinę Graikiją. Kaip būtų galima sugrįžti į tą palaimingą prigimtinių žmonijos būvį? Kinikų atsakymas į šį klausimą trumpas ir aiškus – į aukso amžių graikus tegali sugražinti askezė (*ἄσκησις*).

O kas gi buvo toji kinikų askezė? Atsakymą mums pateikia pati pirmoji senovės graikų kalbos termino *ἄσκησις* reikšmė – „pratybos“. Taigi kiniškoji askezė buvo tam tikros pratybos, stiprinančios tiek kūną, tiek sielą, išlaisvinančios žmogų iš aistrų ir ydų jungo, atpratinančios nuo nuolatinio malonumų siekimo, paruošiančios pagrindinei žmogiškosios prigimties dorybei – saikingumui, kaip maksimaliam poreikių apribojimui, teikiančiam sielos ramybę bei gerą nusiteikimą.

Kinikai skyrė dvi askezės rūšis: kūno ir sielos askezę. Štai „Diogenas mokė, kad pratybos būna dviejų rūšių – vienos jų skirtos sielai, kitos – kūnui.“³⁶ Abi pratybų rūšys puikiai papildo viena kitą. Maža to, „viena pratybų rūšis be kitos nepakankama“³⁷. Čia mums išskyla svarbus klausimas – kokias pratybas kinikai skyrė kūnui, o kokias – sielai? Atsakymą pateikia lakoniškas Antisteno fragmentas: „tam, kuris nori tapti dorybingu žmogumi, privalo stiprinti kūną gimnastikos pratimais, o sielą – išsilavinimu ir auklėjimu.“³⁸ Prie kūno pratybų taipogi priskirtas mokymasis iškęsti karštį, šaltį, troškulį ir badą. Atskira

kūno pratybų rūšimi laikytas fizinis darbas, kurį kinikai, kitaip nei tradicinė antikinė moralė, laikė svarbia moraline vertybe. Štai Antistenas nuolatos „įrodinėjo, kad darbas – gėris, pavyzdžiu pasitelkdamas didįjį Heraklį ir Kirą, vieną – iš helėnų, kitą – iš barbarų.“³⁹

Kinikų įsitikinimu, tik fizinė ir dvasinė askezė gali atvesti žmogų į „aukso amžiaus“ saikingumą ir kitas dorybes, laikytas tam tikromis saikingumo apraiškomis.⁴⁰ Štai pasak nežinomo kinikų autoriaus, „dorybė pasiekama pratybomis ir, priešingai nei yda, pati savaime neprasisakverbia į sielą.“⁴¹ Patį dorybės pasiekimo procesą kinikai lygino su amatininko meistrystės įgijimu. Antai Diogeno teigimu, „galima pastebėti, kad kaip paprastuose amatuose, taip ir kituose menuose, žmonės besipraktikuodami pasiekia stebėtiną tobulybę ir miklumą – pavyzdžiui, fleitininkai ir atletai kuo labiau treniruojasi, kiekvienas savajame darbe, tuo didesnę sėkmę pelno“⁴², tad „jeigu jie savo pratybas perkeltų ir į sielą, tos jų pastangos taipogi neliktų be naudos ir rezultato (t.y. be dorybingo gyvenimo – aut. past.)“⁴³. Kitaip sakant, nuolatinė askezė vainikuojama dorybingo gyvenimo nuostatomis ir įgūdžiais, arba, vaizdžiai tariant, dorybės meistryste.

Taigi, pasak kinikų, dorybėje, kaip ir visuose amatuose bei menuose, sėkmės tegalima pasiekti nuolatinėmis pratybomis. Maža to, dorybė reikalauja askezės, kuri privalo tęstis visą gyvenimą. Kodėl taip ilgai? Atsakymas labai paprastas. Nepraktikuojama, nebeugdoma dorybė žingsnis po žingsnio ima

neatsilaikyti prieš aistrų bei malonumų pagundą ir galiausiai užsimiršta bei išnyksta tarsi nebeskaitoma ar atmintyje nebekartojama *Iliados* ar *Odisejos* eilutė. Svarbu pastebėti, kad ši nuolatinės askezės idėja kinikus suartina su Sokratu. Mat didysis Antisteno mokytojas taip pat laikėsi nuolatinių dorybės pratybų

nuostatos, kurią bene tiksliausiai išreiškė kitas jo mokinys Ksenofontas: „kiekvieną dorybę, o ypač nuosaikumą, reikia nuolat ugdyti, mat malonumų troškimas, būdamas jauges į tą patį kūną kaip ir siela, kursto ją atsisakyti nuosaikumo ir kuo greičiau imti tarnauti jiems ir kūnui.“⁴⁴

IŠVADOS

Viena esminių kinikų etinio maišto apraiškų buvo vidinė laisvė, turinti du matmenis: negatyvųjį ir pozityvųjį. Negatyvusis matmuo – tai laisvė nuo turto, šlovės, kilmingumo, valdžios, lojalumo polio įstatymams, papročiams, tradicinei politeistinei religijai, mirties baimės etc. Pozityvusis sandas – tai vadinamoji paresija, arba žodžio laisvė.

Kita svarbi kinikų etinio maišto apraiška buvo vadinamoji kinikų begėdystė. Ją turėtume suprasti kaip laužymą tradicinės antikinės moralės normų bei draudimų, kurie, kinikų įsitikinimu, prieštaravo žmogiškajai prigimčiai. Ši kiniškoji begėdystė netapatintina su elementaraus gėdos jausmo neturėjimu, nes kinikai ragino gėdytis visko, kas prieštarauja prigimčiai.

Kinikų etinis maištas pateikė idealios visuomenės, kurioje vyrauja prigimtinis

saikingumas, modelį. Kinikų įsitikinimu, tokia visuomenė egzistavo „aukso amžiuje“ – prigimtiname žmonijos būvyje. Titano Prometėjo dėka ši palaimingąjį būvį pakeitusi civilizacija, ilgainiui įtvirtinusi ydingąjį ir pražūtingąjį malonumų perteklių. Pasak kinikų, „aukso amžius“ žmonijai dar neprarastas. Tą liudija antikiniame pasaulyje vis dar egzistuojantys pavieniai saikingumo arealai: kai kurios barbarų gentys, tolimos salos ir netgi gyvūnų pasaulis. Kinikų teigimu, į prigimtinio saikingumo būvį galima sugrąžinti ir išlepusią bei ydų sugadintą antikinės Graikijos visuomenę. Tam tereikia šioje visuomenėje įdiegti askezę – saikingumą ugdančias kūno bei sielos pratybas. Ši askezė privalo tęstis visą žmogaus gyvenimą, nes neugdoma, nepraktikuojama dorybė galiausiai išnyksta.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Vytis Valatka. Pamirštoji kinikų mokykla: etinis intelektualizmas. // *Logos*, 2009, nr. 58, p. 26–35.
- ² Vytis Valatka. Kinikų etika: maištas prieš antikinę moralę. // *Logos*, 2009, nr. 59, p. 20–27.
- ³ Apie malonumų pertekliaus pražūtingumą ir ydingumą kinikų etikoje žr. Vytis Valatka. *Kinikų etika: maištas prieš antikinę moralę*.

- ⁴ Teleto diatribės, II diatribė. // *Антология кинизма*, c. 157.
- ⁵ Диоген Лаертский, книга VI, 68. // *Антология кинизма*, c. 66.
- ⁶ Диоген Лаертский, книга VI, 69. // *Антология кинизма*, c. 67.
- ⁷ Euzebijus. Parengimas Evangelijai, V, 19–20. // *Антология кинизма*, c. 246.

- ⁸ 39-as Antisteno fragmentas: Filodemai. Apie dievobaimingumą, 7. // *Антология кинизма*, c. 106.
- ⁹ 24-as Antisteno fragmentas: Teodoretas. Graikiškųjų aistrų išgydymas. // *Антология кинизма*, c. 85.
- ¹⁰ Štai garsiojo antikinės filosofijos istoriko Diogeno Laertiečio teigimu, garsusis kinikas Diogenas Sinopietis ne kartą onanizavęsis Atėnų centrinėje aikštėje. Žr.: Диоген Лаертский. Жизнеописания и мнения знаменитых философов, книга VI, 46, 69. // *Антология кинизма. Антисфен, Диоген, Кратет, Керкид, Дион* (Перевод с древнегреческого языка проф. И. М. Нахова). – Москва: Наука, 1996, c. 59, 67. Pasak to paties Diogeno Laertiečio, kinikų sutuoktinių pora – Kratetas ir Hiparchija – žmonių akivaizdoje atlikdavę lytinę sueitį – Диоген Лаертский, книга VI, 97. // *Антология кинизма*, c. 76.
- ¹¹ Диоген Лаертский, книга VI, 32. // *Антология кинизма*, c. 55.
- ¹² Диоген Лаертский, книга VI, 58. // *Антология кинизма*, c. 63.
- ¹³ Диоген Лаертский, книга VI, 6. // *Антология кинизма*, c. 46.
- ¹⁴ „Naturalia non sunt turpia, quia omnis natura, quantum natura, est bona.“
- ¹⁵ Aristotelis. Nikomacho etika, IV knyga, 9, 1128 b. // *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 144.
- ¹⁶ 72-as Antisteno fragmentas: Plutarchas. Kaip jaunuolis privalo klausytis poetų kūrinį. VII. // *Антология кинизма*, c. 95.
- ¹⁷ Apie radikalųjį saikingumą kaip esminę kinikų etikos dorybę žr. Vytis Valatka. Kinikų etinis maištas: skurdo apologija, idealizacija ir ideologizacija. // *Logos*, 2009, nr. 60.
- ¹⁸ Lucian of Samosata. Saturnalia, VII. // *The Works of Lucian of Samosata in Four Volumes*. Volume IV. – Oxford: at the Clarendon Press, 1905, p. 111.
- ¹⁹ 288-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 28. // *Антология кинизма*, c. 142.
- ²⁰ Jean-Jacques Rousseau. Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes // *Œuvres complètes*. Volume III. – Paris: Gallimard, « Bibliothèque de la Pléiade », 1964, p. 164.
- ²¹ 288-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 30. // *Антология кинизма*, c. 142.
- ²² 287-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 25. // *Антология кинизма*, c. 141.
- ²³ 59-as Antisteno fragmentas: Klemensas Aleksandrietis. Kilimai, II. // *Антология кинизма*, c. 92.
- ²⁴ 287-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 25. // *Антология кинизма*, c. 141.
- ²⁵ 286-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 24. // *Антология кинизма*, c. 41.
- ²⁶ 21-as Antisteno fragmentas: Arsenijus. Violiarijus. // *Антология кинизма*, c. 105.
- ²⁷ Диоген Лаертский, книга VI, 2. // *Антология кинизма*, c. 46.
- ²⁸ Anacharsio laišškai, V laiškas. // *Антология кинизма*, c. 181.
- ²⁹ Anacharsio laišškai, IX laiškas. // *Антология кинизма*, c. 184.
- ³⁰ Ten pat.
- ³¹ Kitos kiniko insignijos – palaikis skylėtas apsiaustas, elgetos lazda, puodelis vandeniui pasemti.
- ³² Диоген Лаертский, книга VI, 85. // *Антология кинизма*, c. 72.
- ³³ Plg. su nežinomo kinikų autoriaus pasakojimu apie skitų visuomenę!
- ³⁴ 286-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 21–22. // *Антология кинизма*, c. 141.
- ³⁵ VII Heraklito laiškas Hermodorui. II dalis. // *Антология кинизма*, c. 231.
- ³⁶ Диоген Лаертский, книга VI, 70. // *Антология кинизма*, c. 67.
- ³⁷ Ten pat.
- ³⁸ 124-as Antisteno fragmentas: Jonas Damaskietis. Florencijos kodeksas. // *Антология кинизма*, c. 98.
- ³⁹ Диоген Лаертский, книга VI, 2. // *Антология кинизма*, c. 46.
- ⁴⁰ Apie saikingumą kaip visų dorybių pamatą žr. Vytis Valatka. *Kinikų etinis maištas: skurdo apologija, idealizacija ir ideologizacija*.
- ⁴¹ Krateto laišškai, XII laiškas. // *Антология кинизма*, c. 218.
- ⁴² Диоген Лаертский, книга VI, 70. // *Антология кинизма*, c. 67.
- ⁴³ Ten pat.
- ⁴⁴ Ksenofontas. *Atsiminimai apie Sokratą*, I knyga, 2 skyrius, 23. – Vilnius: Pradai, 1993, p. 34.